

กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช กับโครงสร้างเกษตรกรรมไทย

○ กล่าวได้ว่า ประเทศไทยของเราเป็นเมืองข้าวอู่นาน ดูเหมือนจะได้รับการยืนยันอีกครั้งหนึ่ง เมื่อมีผู้ผลิตข้าวในประเทศมหาอำนาจพยายามทำให้เกิดความเข้าใจผิด โดยใช้ชื่อพันธุ์ข้าวที่นำออกจำหน่ายให้ใกล้เคียงกับชื่อข้าวหอมมะลิของไทย เพื่อทำให้ผู้บริโภคในต่างประเทศเข้าใจว่าเป็นข้าวของไทย

ในฐานะคนไทยคนหนึ่ง ก็นึกถึงภาคภูมิใจในความดีแท้จริงของข้าวหอมมะลิไทยไม่ได้

ของไม่จริง ... จะมีใครคิดออกเลยไหม? จริงหรือไม่?

ปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนี้ อาจสับสนกันอยู่บ้างว่าอะไรเป็นอะไร ท่านอธิบดีกรมวิชาการเกษตรได้กรุณาให้สัมภาษณ์ในรายการวิทยุรายการหนึ่งสรุปความได้ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับพันธุ์ข้าว 2 พันธุ์ด้วยกัน คือ

- ข้าวจัสมาดิ
- ข้าวหอมมะลิ 85

ข้าวจัสมาดิ (Jusmati) เป็นพันธุ์ข้าวซึ่งบริษัทปรับปรุงพันธุ์ข้าวของสหรัฐที่ชื่อว่า ไรซ์เทค นำออกจำหน่ายพันธุ์ข้าวชนิดนี้มีต้นกำเนิดจากพันธุ์ข้าวของสหรัฐที่ชื่อว่า ข้าวพันธุ์เดลต้า

ข้าวชนิดนี้เมื่อหุงแล้วมีกลิ่นหอมเหมือนข้าวโพดคั่ว (Pop Corn) ซึ่งไม่เหมือนข้าวหอมมะลิของไทย ที่มีลักษณะเรียวยาว ขาว สวย และมีกลิ่นหอมอ่อนๆ เวลาหุงแล้วจะอ่อนนุ่ม นำรับประทาน

ประเด็นปัญหาของเรื่องนี้จึงอยู่ที่ว่า การใช้ชื่อ "จัสมาดิ" อาจทำให้คนเข้าใจผิดคิดว่าเป็นข้าวหอมมะลิของไทย เพราะข้าวหอมมะลิของไทยนั้น ภาษาอังกฤษใช้คำว่า จัสมิน ไรซ์ (Jusmin Rice)

หรืออาจเข้าใจผิดคิดว่าเป็นข้าวบาสมาดิ ที่มีการปลูกกันในแถบอินเดียหรือปากีสถาน

ข้าวหอมมะลิ 85 ในปี พ.ศ. 2503 ได้มีการจัดตั้งสถาบันวิจัยข้าวระหว่างประเทศหรือ IARI ขึ้น ประเทศไทยได้

เข้าเป็นสมาชิกเป็นประเทศแรก สถาบันนี้ทำหน้าที่สนับสนุนการดำเนินการด้านการวิจัยทั่วโลกเพื่อแลกเปลี่ยนพันธุ์พืช โดยมีการทดลองอย่างเสรี ทั้งนี้เพื่อให้เกษตรกรไทยร่วมกันแก้ปัญหาประเภทหนึ่งนั่นเอง

ผู้เขียนมีโอกาสได้รับความรู้เกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืชจาก - ดร.จักรกฤษณ์ ควรวจน์ แห่งคณะนิติศาสตร์ มธ. ซึ่งท่านเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชมากที่สุดคนหนึ่งในขณะนี้ จึงทำให้ได้ทราบถึงความเป็นมาและความที่ควรจะต้องเป็นไปของกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชดังนี้

ในปี พ.ศ. 2537 ประเทศต่างๆ ได้ร่วมกันลงนามจัดตั้งองค์การการค้าโลก (World Trade Organization) หรือที่เราเรียกกันว่า WTO ขึ้น องค์การนี้มีหน้าที่จัดระเบียบและกฎเกณฑ์การค้าการลงทุนระหว่างรัฐสมาชิก ซึ่งปัจจุบันมีประเทศต่างๆ เข้าร่วมเป็นภาคีกว่า 130 ประเทศแล้ว

ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2537 ประเทศที่เป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (WTO) มีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามความตกลงต่างๆ ด้วยกันหลายประการ หนึ่งในบรรดาข้อตกลงเหล่านี้ก็คือ "ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า" (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) หรือที่เรียกกันง่าย ๆ ว่า "ความตกลงทริปส์" (TRIPs)

ความตกลงดังกล่าวได้กำหนดหลักเกณฑ์การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเกือบทุกประเภท อันได้แก่ ลิขสิทธิ์และสิทธิข้างเคียง เครื่องหมายการค้า สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ การออกแบบทางอุตสาหกรรม สิทธิบัตร การออกแบบวงจรรวม และการคุ้มครองข้อสนเทศที่ไม่เปิดเผย (ความลับทางการค้า)

สิทธิบัตร เป็นสิทธิประเภทหนึ่งที่รัฐให้กับผู้ประดิษฐ์คิดค้นประดิษฐ์กรรมใหม่ โดยผู้ทรงสิทธิเป็นผู้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในวิธีการประดิษฐ์หรือสิ่งประดิษฐ์นั้นๆ

พัฒนาปรับปรุงนำเอาสิ่งมีชีวิตมาไว้ในอุตสาหกรรมขั้นสูงทางการเกษตร อาหาร และยา อันเป็นกระบวนการผลิตแนวใหม่ซึ่งเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญาประเภทหนึ่งนั่นเอง

ผู้เขียนมีโอกาสได้รับความรู้เกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืชจาก -

ดร.จักรกฤษณ์ ควรวจน์ แห่งคณะนิติศาสตร์ มธ. ซึ่งท่านเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชมากที่สุดคนหนึ่ง

ในขณะนี้ จึงทำให้ได้ทราบถึงความเป็นมาและความที่ควรจะต้องเป็นไปของกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชดังนี้

ดิษฐ์นั้นๆ สิทธิบัตรจะช่วยสร้างประโยชน์ให้สังคมโดยรวม ในอันที่จะมีการวิจัยค้นคว้าประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ อันเป็นผลดีต่อการลงทุน การจ้างงาน รวมทั้งคุณภาพชีวิตของมวลมนุษยชาติ ตลอดจนส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดวิทยาการระหว่างประเทศต่างๆ

อย่างไรก็ดี ตามความตกลง TRIPs ดังกล่าวมาข้างต้น ประเทศสมาชิกไม่จำเป็นต้องคุ้มครองพืช ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร

สาระคร่งนี้ถูกนำไปบัญญัติไว้ในมาตรา 9(1) แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2535

ในปัจจุบัน การปรับปรุงพันธุ์พืชได้แพร่หลายมากขึ้น ผลงานที่เกิดขึ้นนับเป็นการวิจัยค้นคว้าที่มาจากปัญญาของมนุษย์อันควรค่าแก่การคุ้มครอง

โดยกฎหมายที่มีอยู่ในขณะนี้ ประเทศไทยยังไม่มีมาตรการให้ความคุ้มครองงานวิจัยค้นคว้าปรับปรุงพันธุ์พืชเลย แต่ตามพันธกรณี ในฐานะสมาชิกองค์การการค้าโลก ประเทศไทยจะต้องออกกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชภายในวันที่ 1 มกราคม 2548

ภายใต้ความตกลง TRIPs กำหนดการคุ้มครองพันธุ์พืชไว้ 3 ทางเลือก คือ

- การคุ้มครองภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร
- การคุ้มครองโดยระบบกฎหมายเฉพาะที่มีประสิทธิภาพ
- การคุ้มครองโดยกฎหมายทั้งสองระบบข้างต้น

การคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร จะมีปัญหาและความยุ่งยากเกี่ยวกับการตรวจสอบคุณสมบัติ การประดิษฐ์ และการเปิดเผยรายละเอียดของการประดิษฐ์ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการให้สิทธิบัตร

อีกทั้งมักเป็นที่ยาวนานถึงผลกระทบบางอย่างถึงกึ่ง สังคม และสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากความสำคัญของพืชที่มีต่อการเกษตรกรรมและการผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงดูมนุษยชาติ

ประเทศต่างๆ จึงมักจะ ไม่คุ้มครอง

พันธุ์พืชภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรซึ่งเป็นระบบกฎหมายที่ให้สิทธิผูกขาดแก่ผู้ทรงสิทธิบัตรโดยสมบูรณ์ การคุ้มครองพันธุ์พืชโดยระบบกฎหมายเฉพาะที่มีประสิทธิภาพเป็นกรณีที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยที่กำหนดกฎหมายให้มีรายละเอียดและสาระที่เหมาะสมกับประเทศนั้นๆ ได้เอง

ดิษฐ์นั้นๆ สิทธิบัตรจะช่วยสร้างประโยชน์ให้สังคมโดยรวม ในอันที่จะมีการวิจัยค้นคว้าประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ อันเป็นผลดีต่อการลงทุน การจ้างงาน รวมทั้งคุณภาพชีวิตของมวลมนุษยชาติ ตลอดจนส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดวิทยาการระหว่างประเทศต่างๆ

อย่างไรก็ดี ตามความตกลง TRIPs ดังกล่าวมาข้างต้น ประเทศสมาชิกไม่จำเป็นต้องคุ้มครองพืช ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร

สาระคร่งนี้ถูกนำไปบัญญัติไว้ในมาตรา 9(1) แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2535

ในปัจจุบัน การปรับปรุงพันธุ์พืชได้แพร่หลายมากขึ้น ผลงานที่เกิดขึ้นนับเป็นการวิจัยค้นคว้าที่มาจากปัญญาของมนุษย์อันควรค่าแก่การคุ้มครอง

โดยกฎหมายที่มีอยู่ในขณะนี้ ประเทศไทยยังไม่มีมาตรการให้ความคุ้มครองงานวิจัยค้นคว้าปรับปรุงพันธุ์พืชเลย แต่ตามพันธกรณี ในฐานะสมาชิกองค์การการค้าโลก ประเทศไทยจะต้องออกกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชภายในวันที่ 1 มกราคม 2548

ภายใต้ความตกลง TRIPs กำหนดการคุ้มครองพันธุ์พืชไว้ 3 ทางเลือก คือ

- การคุ้มครองภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร
- การคุ้มครองโดยระบบกฎหมายเฉพาะที่มีประสิทธิภาพ
- การคุ้มครองโดยกฎหมายทั้งสองระบบข้างต้น

การคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร จะมีปัญหาและความยุ่งยากเกี่ยวกับการตรวจสอบคุณสมบัติ การประดิษฐ์ และการเปิดเผยรายละเอียดของการประดิษฐ์ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการให้สิทธิบัตร

อีกทั้งมักเป็นที่ยาวนานถึงผลกระทบบางอย่างถึงกึ่ง สังคม และสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากความสำคัญของพืชที่มีต่อการเกษตรกรรมและการผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงดูมนุษยชาติ

พันธุ์พืชภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรซึ่งเป็นระบบกฎหมายที่ให้สิทธิผูกขาดแก่ผู้ทรงสิทธิบัตรโดยสมบูรณ์ การคุ้มครองพันธุ์พืชโดยระบบกฎหมายเฉพาะที่มีประสิทธิภาพเป็นกรณีที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยที่กำหนดกฎหมายให้มีรายละเอียดและสาระที่เหมาะสมกับประเทศนั้นๆ ได้เอง

ดิษฐ์นั้นๆ สิทธิบัตรจะช่วยสร้างประโยชน์ให้สังคมโดยรวม ในอันที่จะมีการวิจัยค้นคว้าประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ อันเป็นผลดีต่อการลงทุน การจ้างงาน รวมทั้งคุณภาพชีวิตของมวลมนุษยชาติ ตลอดจนส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดวิทยาการระหว่างประเทศต่างๆ

อย่างไรก็ดี ตามความตกลง TRIPs ดังกล่าวมาข้างต้น ประเทศสมาชิกไม่จำเป็นต้องคุ้มครองพืช ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร

สาระคร่งนี้ถูกนำไปบัญญัติไว้ในมาตรา 9(1) แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2535

ในปัจจุบัน การปรับปรุงพันธุ์พืชได้แพร่หลายมากขึ้น ผลงานที่เกิดขึ้นนับเป็นการวิจัยค้นคว้าที่มาจากปัญญาของมนุษย์อันควรค่าแก่การคุ้มครอง

โดยกฎหมายที่มีอยู่ในขณะนี้ ประเทศไทยยังไม่มีมาตรการให้ความคุ้มครองงานวิจัยค้นคว้าปรับปรุงพันธุ์พืชเลย แต่ตามพันธกรณี ในฐานะสมาชิกองค์การการค้าโลก ประเทศไทยจะต้องออกกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชภายในวันที่ 1 มกราคม 2548

ภายใต้ความตกลง TRIPs กำหนดการคุ้มครองพันธุ์พืชไว้ 3 ทางเลือก คือ

- การคุ้มครองภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร
- การคุ้มครองโดยระบบกฎหมายเฉพาะที่มีประสิทธิภาพ
- การคุ้มครองโดยกฎหมายทั้งสองระบบข้างต้น

การคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร จะมีปัญหาและความยุ่งยากเกี่ยวกับการตรวจสอบคุณสมบัติ การประดิษฐ์ และการเปิดเผยรายละเอียดของการประดิษฐ์ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการให้สิทธิบัตร

อีกทั้งมักเป็นที่ยาวนานถึงผลกระทบบางอย่างถึงกึ่ง สังคม และสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากความสำคัญของพืชที่มีต่อการเกษตรกรรมและการผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงดูมนุษยชาติ

ผู้ขออนุญาตต้องจ่ายค่าธรรมเนียมและทำสัญญาส่วนแบ่งรายได้กับรัฐ โดยส่วนแบ่งรายได้ให้เด็กเป็นของชุมชนที่เป็นผู้อนุรักษ์ พัฒนา หรือใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชนั้น

และหากปรากฏว่าเกษตรกรผู้ใดในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการดังนั้นเสียเองก็ให้บุคคลนั้นได้รับส่วนแบ่งรายได้บางส่วนด้วย

นับเป็นการยืนยันถึงสิทธิของชุมชนท้องถิ่นดังบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน

ในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิเกษตรกรและกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชนั้น ร่างกฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดไว้หลายประการด้วยกัน ได้แก่

- สิทธิที่จะได้รับการแจ้งให้ทราบล่วงหน้าเกี่ยวกับการเข้าถึงพันธุ์กรรมหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพันธุ์พืชพื้นเมืองที่อยู่ในพื้นที่ของชุมชนของตน
- สิทธิในการส่งตัวแทนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืช
- สิทธิในอันที่จะเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของทางราชการที่เกี่ยวข้องกับการขึ้นทะเบียนพันธุ์พืช และผลการตรวจสอบพันธุ์พืชที่จะให้ความคุ้มครอง

ฯลฯ พืชและทรัพยากรชีวภาพส่วนใหญ่ มักจะมีอยู่มากมายในป่าเขตร้อนของประเทศกำลังพัฒนา

ประเทศที่พัฒนาแล้วมีทุนและเทคโนโลยีจำนวนมากพร้อมที่จะแสวงหาประโยชน์จากพืชและทรัพยากรชีวภาพดังกล่าว โดยไม่แคร์ว่าไปถึงค่าตอบแทนอันเกษตรกรและรัฐผู้เป็นเจ้าของพึงได้รับ

ด้วยเหตุผลที่นำมาอ้างว่าพืชและทรัพยากรชีวภาพเหล่านั้นเป็นสมบัติสาธารณะที่ใครๆ ก็นำมาใช้ได้

ดังนั้น เมื่อมีการคุ้มครองพันธุ์พืช ก็มักจะเกิดความเห็นที่แตกต่างขึ้นระหว่างฝ่ายที่ต้องการส่งเสริมพัฒนาอุตสาหกรรมกับฝ่ายที่ต้องการปกป้องพันธุ์พืช

การบัญญัติกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของประเทศกำลังพัฒนาจึงต้องกระทำขึ้นให้เหมาะสมภายใต้ความเห็นที่แตกต่างดังกล่าว

โดยต้องคำนึงผลประโยชน์ของประเทศและประชาชนเป็นสำคัญ

กอร์ปกุล วิจารณ์ภาค แก้วทิพย์
สำนักงานอัยการสูงสุด